

Toplumsal ve Siyasal Bir Portre Denemesi :

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR

TARIK ZAFER TUNAYA

Her büyük şair, her gerçek sanatçı gibi, Behçet Kemal Çağlar da bir fikir adamıdır. Sanatını topluma, kafasını ve gönlünü Türk Devrimine adanmış bir sanat ve fikir adamının çok yönlü kişiliğini incelemek kolay olmuyor... Anlaşılan, bilinen ve görünen yönleri var... Bilinmeyen, anlaşılmayan, görünmeyen ve göstermediği yanları daha çok... Bizden sonra gelecek kuşaklar, O'nu daha tarafsız, daha "objektif" olarak anlatacaklar. Çünkü O'nun maddî varlığı ile değil, O'nunla düşündükleri ve "hayal ettikleri" gibi karşı karşıya kalacaklar.

Bizler, henüz çok taze, anı bile olmamış bir olayın serpintilerinden ve etkilerinden hâlâ kurtulamıyoruz.

Ben O'nun toplumsal ve siyasal portresi üzerinde, kısaca, birkaç çizgiyle durmak istiyorum.

*

Bir şair olarak, içinde doğduğu toplum koşullarına göz atınız: Silâhlı, silâhsız her savaştan, uygarlık savaşından, devrimci eylemler içinde bilinçlene bilinçlene, "açık alınla" çıkmışız... "Türkteki kutsal gücün şahlanışı Atatürk"lü bir dönemde şair olmaya başlamış gencecik bir adam... Daha 16 yaşında Atatürk'le karşılaşmıştır. İçinden taşan "helecan" bu yaşında somut biçimler kazanmıştır. Su katılmamış bir Kemalisttir artık, bir Atatürkçüdür. İçinde coşan bu seli kendisi de durduramaz. Ve kırk beş yıl çağlayacaktır. Kırk beş yıl sonra ölüme giderken bile, Ata'nın resmi, göğsü üzerindedir.

O zaman Türkiye büyük bir devlettir. Az gelişmişlik koşulları politikaya âlet edilmezdi. Edilemezdi. Az gelişmişlik dalgaları üzerinden "zafer, zafer" atladığımız bir dönem vardır. "Ne mutlu Türküm" demenin içten, gerçek ve sonsuz zevkini tadabiliyorduk. Devrime karşı gelenler affa uğramıyordu. Karşı devrim başkaldırmaları hemen bastırılıyordu.

Behçet Kemal'i, bu tablo içinde görmek gerek...

Büyük Atatürk'ün, Erzurum Kongresi'ni açış söylevinde çok anlamlı bir sözü vardır: "*Millî* mücadele içinde, *millî* bir fert olmak." Behçet Kemal Çağlar işte bu tanıma girer. Bu Anadolu çocuğu, tarihsel "misyonunu", görevini bulmuş olmanın baş döndürücü zevki içinde, düşünceleriyle ve dizeleriyle, Devrime sanat dünyasındaki boyutlarını verir: Sanatı Devrim içindir.

XIII. yüzyılda, Türkler Anadolu'yu bir örtü gibi kapladıkları zaman, Batı sınırlarındaki Uç Beylikleri birer kaynaşma ortamıydılar. Akıncı Gazî'ler silâhlıydı. Ama bunların yanı sıra "manevî" bir ordu vardı. "Manevî" kurmaylar arasında da, dervişler, babalar, abdallar, Alperenler...

Behçet Kemal Atatürkçü bir Alperen'dir. Halkı anlayan, halkı anladığı için bir âşık, XX. yüzyılın bir Yunus Emre'siydi O...

Alperen tipini, aynı başlıklı bir şiirinde, ne güzel canlandırır:

*Tahta kılıcıyla yarar geceyi
Söyler kulağıma iki heceyi
"Hak ve halk": Hak ve Halk, yolunu bekler...*

Alperenler arı, güzel Türkçeyle meramlarını anlatıyorlardı. Ama O, sade *Türkçe* değil, *Atatürkçe* yazdı ve konuştu...

Halkın içinden Türk değerleri çıkarmak... Atatürk nasıl, bir ilerilik "rampa"sı olarak millî "rönesans" olayına bağlandıysa, O da aynı yoldadır. Halkla aydın arasındaki uçurumu O da farketmiştir. Bu boşluğu doldurmak, halktan özür dilemek ister:

*Galatı hilkat olduk bizler münevver diye
Biz yaklaşıp bile, halk kaçıyor bucağın bucağı,
Ona kim seslenecek, Onu kim anlayacak,
Onu ürkütmektedir attığımız her adım...
Seslen, bir daha seslen: -Mürşit halktır! anladım
Ezeli gerçek onlar, eğreti yalan biziz.*

Tuzcu köyünde, Yunus'un mezarındaki bu apaçık itiraf... Aynı içtenlikle "Atatürk'e Raporlar"da da gelişecektir. Son yıllarda, az gelişmişliğin acı çizgileri O'nun, en renkli teması olmuştu.

Halkla arasında, kopmaz, koparılamaz, bir bağ vardı... Hatırlarım: 27 Mayıs'ı izleyen ilk haftalarda Eskişehir'e konuşmaya gitmiştik. Hepimiz söyledik. Cömert, biraz da "bahşiş kabilinden" alkışlar... Bir de O konuştu. İnledi oraları, balkonundan konuştuğumuz binanın dışına çıktık... Bizler bir kenarda kaldık. O bir insan seli arasında sıkıştı kaldı. Genci yaşlısı kâğıt defter ne bulursa çıkarıyor, imzasını istiyordu. Yüzlerce imza attı. Birden bir genç adam, belirdi. Göğsü bağı Eskişehir güneşiyle yanık... Elinde ne defter, ne de kâğıt... Gömleğinin düğmelerini koparırcasına, göğsünü açtı: "Buraya at imzani" dedi. Behçet Kemal, elindeki kalemle koca bir imza attı gencin göğsüne. Delikanlının o andaki mutluluğunu görmeliydiniz. Açık göğsünü "iftiharla" göstererek uzaklaştı.

*

Siyasal portresi de ilginç... Sayın İnönü "O, politikaya sığmadı" diyor... Nasıl sığardı bu coşkun adam, Atatürkçülükten zerrece ödün vermeyen bu dev adam? Politikanın durgun, oynak tabanında ne yapabiliirdi O?

İki örnek, durumu canlandırır.

GHP'nin 1947 kurultayı... Layiklik sorunlarının ele alındığı kurultay... Behçet Kemal, bu kurultayda iki çıkış yapar. Önce, kurultaydaki alışkanlığı bozar. O zamana değin, Parti Genel Yönetim Kurulunun "faaliyet" raporu okunur, alkışlarla ve oy birliğiyle kabul edilirdi. Bizim Yunus Emremiz bu tutuma başkaldırdı. İşte hücum borusu çalan sözlerinden:

Arkadaşlar; Kurultay memleketin yüzlerce köşesinden gelerek toplanır da, geçen sene seçtiği adamlardan hesap sormadan dağılırsa bunun neresi demokrasiye uygun olur¹? (Alkışlar)

Bu kurultayda, Çağlar, rejim konusunda konuşur. Uzun eleştirisinden birkaç parça:

... Geçen kurultaydan bugüne kadar gelip geçen Parti hükümetleri... dış siyasetten başka sahada muvaffak olamamış hükümetlerdir.

... Rejimi normalleştirme düşüncemiz vicdan ve içten gelmedir, ağızdan dolma değildir².

... İnkılâplarımızdan, belki hoşâ gideriz diye, fedakârlıklarda bulunmak, halkı kazanacağız diye bâtil zannıyla, prensiplerimizden tâviz vermek şîârımız değildir³.

Sıra layikliğe gelince, Çağlar, yobazcılık akımını en büyük tehlike olarak belirtir:

... Ayakta kalabilmenin tek şartı olan medeniyet imkân ve icaplarından "gâvur icadıdır" diye bizi yıllarca alakoyarak kara taassuba, kızıl emperyalizm kadar düşmanız. Ben milletimin en büyük düşmanlarını düşününce kızıl gözlerini memleketitime diken şimal tehlikesiyle birlikte aziz Kubilây'ın başını mızrağa takan kara ruhu da aynı kinle hatırlıyorum⁴.

Ve, Hamdullah Suphi Tanrıöver'e cevap verir:

... Biz, bu kara taassubun bir kene gibi milletin dimağına ve tefekkürüne yapışmasına son vermek için layikliği umde almışızdır. Taassubun öldürücü zararını en iyi, fakat dinsizliğe kaçan, mübalâğalarla en çok anlatan Hamdullah Suphi Tanrıöver ismindeki genç ve ak saçlı bir Türkocaklıdır. Türkocağı hatiplerinin "Her minare bir mezar taşıdır ve altında bir İslâm köyü yatar" yollu cümlelerini biz o zaman da sadece kara taassuba ifratlı bir hücum diye müsamahalı bir gülümseme ile okurduk. O zaman da dinsizliğe kayan bir ifratta idi. Şimdi onun vicdan kefareti olarak din taassubuna kayıyor⁵.

Çağlar, usta bir ressam gibi tablosuna fırçalarını vurur:

... Anadolu'yu yıllarca mezhep kavgalarıyla yer yer mezbahaya çeviren taassubun yeniden hortlaması ihtimali, bizim için bolşeviklik tehlikesi kadar korkunçtur. Veyl

¹ C.H.P. Yedinci Kurultay Tutanağı, s. 23, Ankara 1948.

² Aynı eser, s. 34.

³ Aynı eser, s. 36.

⁴ Aynı eser, s. 462.

⁵ Aynı eser, s. 462-463.

o gafillere ki, kendi bâtil zanlarını çok anlayışlı, çok görgülü bir milletin arzusu zannetmektedirler. Biz, hepimiz, Atatürk'ün çocuklarıyız. Kurtarıcı devrimleri beklemek için yaşıyoruz. Hayatımızın başka bir hikmeti yoktur⁶.

Eğer, insanların birer de “sosyal nüfus kağıdı” olsaydı, Behçet Kemal bu belge içine, 1947 Kurultayında söylediği şu sözleri yazardı:

... Biz, iliklerimize kadar Kemalistiz... Bizim akidemizce din, devletten ve siyasetten ayrıdır⁷.

Bu sözlerin tümü de 1947'de söylenmiştir. Bu adam sığar mıydı politika-kaya?

Gelelim 1949 yılına... Şemsettin Günaltay hükümeti kurulmuştur. Bizim şair, bu hükümetin de, politikasını da “tâvizci” bulur. Atatürk ilkelerinden uzaklaştığı için de Mecliste hırpalayıcı bir eleştiri kampanyası açar. O, böyle bir ortamda çalışamayacaktır. Milletvekilliğinden de, Partiden de de çekilir.

24 ocak 1949 tarihli T.B.M.M. birleşiminde, kürsüden bildirdiği çekilme gerekçesi, siyaset edebiyatının çok anlamlı bir örneğidir. Politikada dürüstlüğü ölmediğini gösteren bir siyasal ahlâk belgesidir.

İşte, konuşmanın son cümleleri:

... O halde, hiç bir ihtiras ve menfaat gözetmeksizin, prensiplerine inanarak bir siyasî teşekküle girmiş adamın, bunca başarısızlıkların yükünü omuzunda taşımak bahasına, yeni bir kabine değişmesinden sonra da aynı gevşekliği ve kompromiyi görünce, bu prensipler uğruna mücadele için seçeceği saf, o partinin müdür unsurlarının safi değildir.

Bu prensipler uğruna, artık ona sadık kalmadığını gördüğü saflardan ayrılarak kanunların verdiği başka haklara dayanıp mücadele etmek gerekiyor... Kaleyi içinden fethetmek için Kurultaydan bugüne kadar, bütün imkânları kullandım ve kapalı kutu faaliyetinin faydasızlığını esefle gördüm.

Bu kürsüden, bütün memleket aydınlarını gündelik kayguların, mütelevvin siyasetlerin üstüne çıkmaya, Atatürk'ün yaşadığı günlerde de, tatbikatı kendilerince tatmin edici görünmese bile, bu memleket için kurtarıcı olduğu muhakkak olan Atatürk prensiplerini, kanun dairesinde, yılmadan, şuurla, sabırla savunmaya çalışıyorum. Bu mücadelenin en iyi yerlerinden birinin bu kürsü olduğunu bilmez değilim. Fakat saflarından ayrıлып, külfetlerinden sıyrıldığım bir kütlenin nimetlerinden faydalanmakta devam etmeye benim vicdanım ve ahlâkım müsait değildir. CHP'nin namzedi olmak sayesinde kazandığım bir milletvekilliğinden istifa kâğıdımı işte şimdi Reisliğe veriyorum. Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım büyük Türk milletinden ve cefakeş Erzincan halkından alenen özür dilerim⁸.

⁶ Aynı eser, s. 464.

⁷ Aynı eser, s. 464.

⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi (VIII. Dönem), cilt 15, s. 172-175, 1949, (36. Birleşim, Oturum I).

Bu adam sığar mıydı politikaya?

Mecliste, bu sözleri üzerine, kendi partisinden bir milletvekili, Çağlar'a çatmıştı. Bu çatıcı milletvekili (Muhittin Baha Pars) sözlerini bitirince, muhalefet partisinden bir milletvekili, (Refik Koraltan) ona şu sözleri söylemiştir:

Behçet Kemal'den sonra, kürsüye çıkman, senin için büyük bir talihsizlik oldu. O yükseldi, sen bir şey yapamadın⁹.

*

Atatürk'le şairi arasındaki fikir ve duygu kardeşliğinin de bir değil, yüzlerce örneği verilebilir. Bir tanesi üzerinde duralım.

8 Temmuz 1922'de, İran elçisine verilen bir yemekte, Atatürk, Türk Devriminin evrensel karakterini anlatır:

... Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını, bütün arkadaşlarımız ifade etmiş iseler de, bunu bir defa daha teyit etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün Şark'ın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir¹⁰.

Bu pasajı son kitabıma almıştım¹¹. Çağlar bana soruyordu: "Bu sözlerin aslını bulsak."

Oysa, aslını bulmak gereksizdi. Kendi şiirlerine dönse, "Bizim Dağlar Üstünde" şiirinde, Avusturalya dönüşü uçakta gelen ilham havasında –İran elçisine verilen yemekten kırk iki yıl sonra– aynı fikirleri bulacaktı:

*Göğüs verin ey dağlar, Şark'a karşı duralım;
Yeniden bir Erzurum kongresi kuralım.
Bu sefer dileğimiz tamam yerini bulsun:
Sade Küçük Asya mı? Bütün Asya kurtulsun.*

"Millî Mücadele"nin "millî ferdi" artık yok. Aramızda değil. Ne di-yordu:

*Mustafa Kemalce başlamak kolay
Mustafa Kemalce tamamlamak zor.*

Doğru. Ne var ki, devrimci yolda Behçet Kemalsiz yürümek kolay. Behçet Kemalsiz ilerlemek zor.

⁹ Aynı eser, s. 175.

¹⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, cilt II, s. 40.

¹¹ Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku (2. baskı, 1969), s. 1008.

